

שירת החכמים

מִים ראשונים: לכבוד שירת הים חשבנו לנכון לדרוש בדרשה-שירה של חז"ל המצביעה על הקשר של עולם המדרש והפיוט שירדו כרוכים לעולם. ראו תוספת מים בנושא זה מפי ידידנו דר' עדן הכהן במים האחרונים.

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף נג עמוד א – פיוט רבי עזרא

אמרי לו רבנן לרבי פרידא: ¹ רבי עזרא בן בנו של רבי אבטולס שהוא עשירי לר' אלעזר בן עזריה שהוא עשירי לעזרא נמצא (עומד) בשער. ² אמר: מאי כולי האי? ³ אם בר אוריין הוא – יאי. ⁴ אם בר אוריין וכן אבות – יאי. ואם בר אבות הוא ולא בר אוריין – אש תכלה אותו! ⁵ אמרו לו: בר אוריין הוא. אמר להו: ליעול וליתני. ⁶ ראה שרוחו (דעתו) עכורה עליו, ⁷ פתח ואמר: "אֶמְרֶתְּ לֵה' אֶדְנִי אֶתָּה טוֹבְתִי בַל עֲלִידְךָ" (תהלים טז ב) – אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, החזק לי טובה שהודעתך בעולם, אמר לה: טובתי בל עליך, איני מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעוני תחילה בעולם, שנאמר: "לְקַדְוֹשִׁים אֶשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמָּה וְאֶדְיָרִי כָּל חֶפְצִי בָּם" (תהלים שם, הפסוק הצמוד). ⁸

כיון ששמע שאמר "אדיר", פתח ואמר: יבוא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים; ⁹ יבוא אדיר – זה הקב"ה, דכתיב: "אדיר במרום ה'" (תהלים צג ד), ויפרע לאדירים – אלו ישראל, שנאמר: "ואדירי כל חפצי בם", ¹⁰ מאדירים – אלו המצרים, דכתיב: "צללו כעופרת במים אדירים" (שמות טו ז), ¹¹ באדירים – אלו מים, שנאמר: "מקולות מים רבים אדירים משברי ים" (תהלים צג ד). ¹²

¹ בראש הסוגיה הקודמת על המשנה: "כל המנחות באות מצה חוץ מחמץ שבתודה ושתי הלחם שהן באות חמץ וכו'", מוזכר רבי פרידא כפוח הדיון, ומכאן ההמשך בסיפור שלפנינו. בין דיון לדיון מפנים התלמידים את תשומת לבו של רבי פרידא לאדם שעומד בחוץ ומבקש להיכנס לבית המדרש. האם היה זה עניין של דרך ארץ או שמא לא כל אחד רשאי היה להיכנס לבית המדרש דוגמת מה שעשה רבן גמליאל בפרשת הדחתו מהנשיאות? ראו דברינו **ביום שהדחתו את רבן גמליאל מנשיאותו**.

² ורוצה אך מהסס להיכנס לבית המדרש. תרגום (חלקי) של הגמרא להלן נעשה בסיוע פירוש שטיינזלץ, אבל האחריות לשגיאות מי ביין היא כולה שלנו. אגב (ואולי לא אגב בשל ההערה הקודמת על הדחת רבן גמליאל), הייחוס "עשירי לעזרא" של רבי אלעזר בן עזריה הוא אחת הסיבות שבגללה מינו אותו במקום רבן גמליאל. ראו בגמרא ברכות כז-כח.

³ מה העניין? בלשונו היום. מה פשר כל הייחוס הזה שאתם מייחסים אותו?

⁴ אם בן תורה הוא (תלמיד חכם) ראוי הוא להיכנס ואין הוא זקוק לכל הייחוס שפרטתם.

⁵ מה פשר שלושה מצבים אלה? בהמשך למצב הראשון אם הוא בר אוריין – שייכנס, היינו מצפים למצב נגדי פשוט: ואם איננו בר אוריין, לא יכנס ושום זכות אבות לא תסייע לו. אבל עצם הזכרת זכות האבות והייחוס של רבי עזרא (שנושא את שם זקן זקנו עזרא הסופר שהקים עולה של תורה בתחילת ימי הבית השני) ע"י החפצים ביקרו, מסבכת את המצב. אם אינו בר אוריין והוא אכן בעל ייחוס לעזרא – אש תאכל אותו משום שאינו ממשיך את השרשרת המפוארת אליה הוא שייך. נשאר שתי אפשרויות: אחת שרבי פרידא מזכיר, שהוא גם בן תורה וגם בעל ייחוס כמו שאתם אומרים, אלא שהיא נשמעת מיותרת בקל חומר מהמצב הראשון. ונראה שהכוונה היא שגם אם איננו תלמיד חכם מהמעלה הראשונה, אבל בעל ייחוס וחושק בתורה – שייכנס. והמצב הרביעי שהוא אינו בן תורה ואין לו גם זכות אבות, אינו נזכר כאן. ואין לנו אלא לנחש מה הייתה תשובתו של ר' פרידא: האם היה דוחה אותו כמו במצב השני (רק אולי בלי האש שתאכל אותו), או שהיה מקבל אותו כמו שקבלו את ר' עקיבא ור' אליעזר בן הורקנוס (שהסתיר את ייחוסו). כך או כך, נראה שאזכור הייחוס לא רק שלא היה נחוץ אלא גם הזיק.

⁶ יעלה ויבוא. ראו על סבלנותו הרבה של ר' פרידא לתלמידיו בגמרא עירובין נד ע"ב, בפרט לתלמיד אחד שהיה שונה לו כל דבר ארבע מאות פעמים. כאן נראה שר' פרידא הקפיד יותר, אבל מרגע שנכנס רבי עזרא לבית המדרש, מתנהג איתו ר' פרידא בסבלנות רבה כפי שנראה בהמשך הסיפור.

⁷ ר' פרידא רואה שרוחו של ר' עזרא עגומה (אולי משום שהשתהה בחוץ ולא נתנו לו להיכנס), והוא ממחר לפתוח בשיח איתו.

⁸ ר' פרידא מנסה להפיס את דעתו של ר' עזרא בדרשת אגדה, אלא שהיא קצת קשה ושליטת. ראו דרשה חיובית על פסוק זה שבתהלים, בירושלמי ברכות פרק ו הלכה א בשבט עם ישראל שלא נהנה מהעולם בלא ברכה: "אמרת לה' אתה טובתי בל עליך – אם אכלת וברכת כבילו כאילו משלך אכלת. דבר אחר: טובתי בל עליך – מבלה אני טובתי בגופך. דבר אחר: טובתי בל עליך – יבללו כל הטובות ויבואו עליך ... בל עליך – שאיני מביא טובה על העולם מבלעדיך". אז מדוע דורש כאן ר' פרידא את הפסוק בטון אחר לגמרי? מסביר שטיינזלץ משום שביקש לרמוז על חשיבות זכות אבות והדורות הקודמים, שהוא ייחוסו של ר' עזרא. האם שינה ר' פרידא את גישתו לנושא הייחוס וזכות אבות כאשר ר' עזרא עמד לפניו וראה בעיני רוחו את דמות עזרא הסופר, או שמא עדיין הכל נאמר על מנת לפייס אותו. בין כך ובין כך, לשון "אדירים" בה נקט ר' פרידא קיימה את העצה בהגדה לשאינו יודע לשאול: "את פתח לו" ור' עזרא מתחיל בפיוט שלפנינו.

⁹ שיח עם ההמשך: "יבוא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ... יבוא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים, יבוא זה ויקבל זאת מזה לעם זה" – יוצר פיוט חידתי שאפשר שתחילה נאמר ברצף וכאתגר לשומעים לפצח. אבל ר' עזרא מסביר הכל בדרשה ברורה.

¹⁰ כאן נראה שר' עזרא עונה לר' פרידא בעקיצה קלה. אתה דרשת "ואדירי כל חפצי בם" על האבות, היינו שייחוס אבות הוא כן חשוב, ואני עם ייחוס דורש על עם ישראל כולו. ונראה שהוא דורש את הפסוק: ואדירי כל – חפצי בם.

¹¹ נראה שהוא קורא את הפסוק כך: צללו כעופרת במים – אדירים. היינו, האדירים הוא הצבא המצרי האדיר שצלל במים כעופרת. אך אין זה פשוט הפסוק כפי שמפרשים פרשני המקרא בראשם רשב"ם ואבן עזרא. לשיטתם יש לקרוא את הפסוק: צללו כעופרת, במים אדירים – המים הם האדירים. כך גם בטעמי המקרא.

¹² כאן הוא משלים את הפסוק שהחל לעיל בשבח "האדיר". ראו הפסוק המלא שאנו אומרים (ושרים) בכל קבלת שבת: "מקלות מים רבים אדירים משברי ים אדירי בפרום ה'". עונשם של המצרים במים הוא מידה כנגד מידה על השלכת ילדי ישראל ליאור.

יבוא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים; יבוא ידיד - זה שלמה המלך, דכתיב: "וַיִּשְׁלַח בְּיַד נְתָן הַנְּבִיא וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יְדִידָהּ בְּעִבּוֹר ה' (שמואל ב יב כה).¹³ בן ידיד - זה אברהם, דכתיב: "מה לידידי בביתי" (ירמיה יא טו).¹⁴ ויבנה ידיד - זה בית המקדש, דכתיב: "מה ידידות משכנותיך" (תהלים פד ב),¹⁵ לידיד - זה הקב"ה, דכתיב: "אשירה נא לידידי" (ישעיהו ה א),¹⁶ בחלקו של ידיד - זה בנימין, שנאמר: "לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו" (דברים לוג יב),¹⁷ ויתכפרו בו ידידים - אלו ישראל, דכתיב: "נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה" (ירמיהו יב ז).¹⁸

יבוא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים; יבוא טוב - זה משה, דכתיב: "ותרא אותו כי טוב הוא" (שמות ב ב),¹⁹ ויקבל טוב - זו תורה, דכתיב: "כי לקח טוב נתתי לכם" (משל ד ב),²⁰ מטוב - זה הקב"ה, דכתיב: "טוב ה' לכל" (תהלים קמה ט),²¹ לטובים - אלו ישראל, דכתיב: "הטיבה ה' לטובים" (שם קכה ד).²²

¹³ שלמה הוא אהוב ה' כמו שכתוב כבר בפסוק הקודם שם: "וה' אהבו". כך מפרשים מצודות דוד וציון שם. אבל רמב"ן בפירושו לברכת בנימין בדברים לג יב פרשת וזאת הברכה מקשר את "ידיד" שלמה עם תפקידו כבונה המקדש כפי שממשיך המדרש כאן. ומצאנו עוד קשר של שלמה עם "ידיד" בפסוקים בראש פרק קכז בתהלים: "שיר המעלות לשלמה אם ה' לא יבנה בית שוֹא עֲמָלוּ בִּנְיָו בּוֹ ... שׁוֹא לְכֶם מִשְׁפִּימֵי קוֹם מֵאַחֲרֵי שֶׁבֶת ... כֵּן יִתֵּן לְיָדִידוֹ שְׁנָא". מפרש רד"ק שם: "כן יתן לידידו שְׁנָא - שלמה הוא ידידו, ידיד האל יתברך, כמו שכתוב: ויקרא שמו ידידיה בעבור ה'. ופירושו ... נתן האל יתברך המלוכה בלא עמל לשלמה. וזהו: שְׁנָא, במנוחה בלא עמל כאדם הישן; או בעודנו ישן ... כבר האל היה מתקן לו המלוכה". ואולי אפשר לקשר כאן גם את פרק מה בתהלים המוקדש למלך אשר פותח בפסוק: "לִמְנַצֵּחַ עַל שְׁשֻׁנִים לְבָנֵי קִרְחַ מִשְׁפִּיל שִׁיר יְדִידָתְךָ". ראו דיון על זהותו של המלך הנזכר כאן בפירושו דעת מקרא שאחת מהן היא שלמה. ובאשר לשמותיו של המלך שלמה, ראו קהלת רבה א ב: "שלוש שמות נקרא לו: ידידיה, קהלת, שלמה. ר' יהושע אומר: שבעה, אגור, יקה, למואל, איתאל. אמר שמואל: עיקר אותנטייא שלהם: ידידיה קהלת שלמה". ובאבות דרבי נתן נוסח א פרק לט: "ששה שמות: שלמה ידידיה קהלת בן יקה אגור למואל".

¹⁴ כאן מתקשה מאד הדרשן למצוא סמך במקרא ל"בן ידיד". דוד אבי שלמה לא זכה לתואר ידיד והדרשן נאלץ להפליג עד אברהם אבינו. וזו הפלגה גדולה לא רק בזמן אלא גם במהות, שהרי הפסוק בירמיהו הוא פסוק תוכחה קשה על מעשיהם הקשים של בני ישראל צאצאי אברהם במקום המקדש שבנה שלמה: "מה לידידי בביתי עֲשׂוֹתָהּ הַמְזַמְתָּה הַרְבִּים וּבִשְׂרָ קָדֶשׁ יַעֲבֹרוּ מַעְלָיְךָ כִּי רָעִיתִי אֲזַ תַּעֲלֶזְךָ". ובכך מתחברת דרשת ר' עזרא המפויטת עם הדרשה הקשה הסמוכה של ר' יצחק בהמשך הגמרא שם, על אברהם שבא לקבל לפני הקב"ה על חורבן הבית. אולי ר' עזרא מבקש לומר: אדרבא, גם בשעת החורבן, עדיין אברהם הוא ידידו של הקב"ה, ושלמה שהוא מצאצאיו היה ידיד גם הוא לפחות בשעתו בעת שבנה את "ידידות משכנותיך", כהמשך הדרשה.

¹⁵ ראו הפסוקים הנאים שם: "מה ידידות משכנותיך ה' צְבָאוֹת: נִכְסְפָה וְגַם כְּלָתָה נִפְשֵׁי לַחֲצֵרוֹת ה' לְבֵי וּבְשָׂרֵי יְרֻנְנוּ אֶל אֵל חַי: גַּם צְפוֹר מִצְאָה בֵּית וְדָרוֹר קָן לָהּ אֲשֶׁר שֵׁתָה אֶפְרָחֶיהָ אֶת מִזְבְּחוֹתֶיךָ ה' צְבָאוֹת מִלְכֵי וְאַלְהֵי: אֲשֶׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵּיתְךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סְלָה". ומי חיברו מזמור זה? בני קרח! ראו דברינו [ובני קרח לא מתו](#) בפרשת קרח. ראו גם דברינו [בציפור נודדת](#) במועד זה.

¹⁶ במשל הכרם בקרן בן שמן שגם הוא תוכחה לעם ישראל. אבל הידיד שנמשל שם הוא הקב"ה וזה מה שחשוב לדרשן. ואם נקרא את הפסוק במלואו: "אֲשִׁירָה נָא לְיָדִידִי שִׁירַת דּוֹדִי לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הִיא לְיָדִידִי בְּקֶרֶן בֶּן שֶׁמֶן", נקבל קשר בין "ידיד" ובין "דוד" הוא הדוד עליו קראנו בשבת המועד בשיר השירים: "קול דודי דופק", "דודי צח ואדום", "מה דודך מדוד" ועוד. דוד הוא ידיד - שניהם באים להדגיש קרבה ורעות. וכאן, גם כנסת ישראל היא "ידידים", אולי כפסוק: "דודי לי ואני לו". ועל זאת שבחו אהובים ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות בשירת הים.

¹⁷ בברכת משה לשבט בנימין: "לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד ה' יִשְׁכֵּן לְבֶטֶח עָלָיו חֲפָץ עָלָיו כֹּל הַיּוֹם וּבִין כְּתֻפֵּיו שָׁכֵן" - פסוק שנדרש במקורות רבים על בית המקדש שהיה בתפר בין נחלות יהודה ובנימין (יומא יב א, זבחים נד ע"ב, מכילתא דרשב"י יד כב ועוד).

¹⁸ שוב פסוק קשה ושוב מירמיהו: "עֲזַבְתִּי אֶת בֵּיתִי נִטְשֵׁתִי אֶת נְחֻלְתִּי נָתַתִּי אֶת יְדִידוֹת נִפְשֵׁי בְּכַף אֵיבִיךָ", אבל כאמור אין הרבה פסוקי "ידידות" מצויים לרשות הדרשן. עם כל כעסו מכנה כאן הנביא את עם ישראל: "ידידות נפשי" ודי לדרשן בכך.

¹⁹ דרשות רבות יש על משה שאימו ראתה אותו שהוא "טוב": שנוולד מהול, שהבית התמלא אור, ראוי לנביאות, "נאה ומשובח מכל בני האדם" ועוד. אבל נראים כאן הצעות רבי מאיר ורבי יהודה בגמרא סוטה יב ע"א: "ר' מאיר אומר: טוב שמו; ר' יהודה אומר: טוביה שמו". ראו עשרה שמותיו של משה במדרש ויקרא רבה א ג: "רדך, חבר, יקותיאל, אביגדור ... טוביה וכו'".

²⁰ רבו הדרשות על החיבור בין "טוב" ותורה על בסיס פסוק זה במשלי, כגון זו שבמסכת אבות פרק ו המוקדש כולו לשבח התורה: "כבוד חכמים ינחלו ... ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו". ומכולן בולט התיאור של יששכר שלומד תורה, בבראשית רבה צט בברכת יעקב לישישכר ועל בסיס שירת דבורה: "יששכר חמור גרם ... רובץ בין המשפתים אלו שתי שורות של תלמידי חכמים ... וירא מנוחה כי טוב זו התורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם".

²¹ "ורחמי על כל מעשיו". ראו דרשות על פסוק זה: בירושלמי חגיגה ב א בהקשר לרבי מאיר שמתפלל על אלישע בן אבויה רבו שתכבה האש מעל קברו; בספרי במדבר קלג פרשת פינחס בדין גנות צלפחד; בבראשית רבה לג ג פרשת נח בסיפור האדם שריחם על גרושתו בשנות בצורת ורבי הנשיא עם העגל שביקש שלא ישחטו אותו. אך אולי ראוייה מכולם היא הדרשה במכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דשירה פרשה א הקשורה לענייני היום: "אשירה לה' שהוא רחמן, שנאמר: ה' אל רחום וחונן ... ואומר: חנון ורחום ה' ... ואומר: כי אל רחום ה' ... ואומר: זכור רחמיך ה' ... ואומר: טוב ה' לכל וגו'". "טוב" בפתיחה לשירת הים.

²² "ולישרים בלבותם". ראו דרשת ויקרא רבה יז א פרשת מצורע: "הטיבה ה' לטובים - יכול לכל? תלמוד לומר: ולישרים בלבותם". ובספרא אחרי מות פרשה ח: "הטיבה ה' - לכהנים ללויים לישראלים לא נאמר כאן, אלא: הטיבה ה' לטובים. הא אפילו גוי ועושה את התורה הרי הוא ככהן גדול". ואין אלה דרשות סותרות בהכרח. וראו עוד כיצד מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) על הפסוק במזמור קכה מביא את דרשת ר' עזרא: "הטיבה ה' לטובים. יבא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים, יבא טוב זה משה ... מטוב זה הקב"ה ... ויקבל טוב זה תורה ... לטובים - אלו ישראל, שנאמר: הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם", אבל מוסיף את הדרשה בויקרא רבה: "הטיבה ה' לטובים. יכול לכל, ת"ל: ולישרים בלבותם". וצריך עיון כיצד יוכל אדם להיות טוב אך לא ישר.

יבוא זה ויקבל זאת מזה לעם זו; יבוא זה - זה משה, דכתיב: "כי זה משה האיש" (שמות לב א), ויקבל זאת - זו התורה, דכתיב: "וזאת התורה אשר שם משה" (דברים ד מד), מזה - זה הקב"ה, דכתיב: "זה אלי ואנוהו" (שמות טו ב), לעם זו - אלו ישראל, שנאמר: "עם זו קניתי" (שם שם טז).²³

ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פסקא שנב - בברכת בנימין מפי משה

"לבנימין אמר ידיד ה' - חביב בנימין שנקרא ידיד למקום, שהרבה אוהבים למלך וחביב מכולם מי שהמלך אוהבו. ששה הם נקראו ידידים: הקב"ה נקרא ידיד, שנאמר: "אשירה נא לידידי". אברהם נקרא ידיד, שנאמר: "מה לידידי בביתי". בנימין נקרא ידיד, שנאמר: "לבנימין אמר ידיד ה'". שלמה נקרא ידיד, שנאמר: "וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה". ישראל נקראו ידידים, שנאמר: "נתתי את ידידות נפשי". בית המקדש נקרא ידיד, שנאמר: "מה ידידות משכנותיך. יבוא ידיד בן ידיד ויבנה בית ידיד לידיד. יבואו ישראל שנקראו ידידים בני אברהם שנקראו ידיד ויבנו בית המקדש שנקרא ידיד בחלק בנימין שנקרא ידיד להקדוש ברוך הוא שנקרא ידיד.²⁴

פיוט אבן עזרא לקריעת ים סוף²⁵

אַרְבָּעָה עֲמָדוֹ עַל הַיָּם,
צוּר וְצִיר צֶאֱן וְצָר;
צָר הַצִּיק לְצֶאֱן,
וְצֶאֱן צָעַק לְצִיר,
וְצִיר חָנַן לְצוּר,
וְצוּר צָנָה לְצִיר,
צֶאֱן וְחָלַץ צֶאֱנִי מִיַּד צָר;²⁶
זֶה צוּר יִשְׁעֵנוּ,
פָּצוּ פֶה קְהֵלְנוּ,
וְאָמְרוּ, יְהוָה מִלְּכָנוּ
הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ
צוּר יִשְׂרָאֵל.

חג שמח

מחלקי המים

והמים להם חומה לשמרם מימינם ומשמאלם

מים אחרונים: דרשת ר' עזרא הנ"ל היא דוגמא לדרשות חז"ל שהן על הגבול הדק שבין פרוזה לשיירה (שילוב עולם הפיוט והמדרש) וניכר בהן שהדרשן טרח על מבנה דרשתו מתוך מודעות לאסתטיקה התבניתית. אפשר שזה החידוש הגדול שר' המדרש

²³ קצרנו בדרשת שורת הפיוט האחרונה: " יבוא זה ויקבל זאת מזה לעם זו, ודי לנו בסיומה אשר מתקשר עם שירת הים שהיא מענייני החג: "זה אלי ואנוהו" אומר "עם זו קניתי" לקב"ה. ומפסח לשבועות מתן תורה, ראו גמרא שבת פח ע"א: "דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא: בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי, על ידי תליתאי, ביום תליתאי, בירחא תליתאי".

²⁴ דרשת יבוא ידיד בן ידיד מצויה גם במדרש תנאים זה שסביר שהוא קדום לדרשה שבגמרא מנחות, ואי לכך נראה שר' עזרא מרחיב ומוסיף לה דרשות מפויטות דומות מדעתו. אך הפתיחה ב"אדיר" דווקא, מעלה את האפשרות שגם הדרשות האחרות יש להן מקור קדום שנעלם מאיתנו. מדרש ספרי שדורש את ברכת משה לשבט בנימין מתמקד ב"ידיד בן ידיד" וחלק זה של הפיוט זכה בימינו גם להלחנה (ראו ביצוע פיוט זה ע"י יעקב שוואקי ביוטיוב). ויש עוד לשים לב ל"הבדל דק" בין נוסח מדרש ספרי והנוסח בגמרא לגבי חלקם של הידידים הם עם ישראל בבניין המקדש. בנוסח מדרש ספרי יש תקבולת ברורה בין חלקו של שלמה וחלקם של ישראל. במשפט הראשון: "יבוא ידיד ... ויבנה בית ידיד לידיד", ובמשפט השני: "יבואו ישראל שנקראו ידידים ... ויבנו בית מקדש שנקרא ידיד וכו'". בית המקדש נבנה בשילוב של כוחה של המלכות (אחרי שדוד לא זכה) עם ההתעוררות העממית. אך בדרשת ר' עזרא בגמרא מנחות הכל במשפט אחד: "יבוא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים" - חלקם של ישראל הוא פאסיבי לגמרי. ונוסח מדרש ספרי שמשלב את הלכות והעם בבניין המקדש, התגלגל לאבות דרבי נתן נוסח ב פרק מג, אבל הוא מוסיף שם גם נופך משלו כשהוא מחליף (מרחיב) את בית המקדש לירושלים. ראו במקור שם.

²⁵ נסיים בפיוט מענייני היום.

²⁶ עד כאן מומלץ לקרוא בשולחן חג ולשאול את הצעירים מה הבינו מהפיוט: מי הוא הצאן, מי הוא הציר ומי הוא הצור ומנין לקח אבן עזרא תארים אלה.

עזרא הביא לבית מדרשו של ר' פרידא.²⁷ והרוצים להרחיב יפנו למאמר של א' מירסקי, יסודי צורות הפיוט, ירושלים תשמ"ה. ותודה לידידנו דר' עדן הכהן על סיכום קצר זה.

²⁷ שלא מצאנו רבים כמותה בספרות חז"ל וכל היודע על דרשות דומות נוספות, אנא יחיש שמועתו הטובה אלינו.